

Smjernice za liturgijsku službu fotografa

I. POLAZIŠTA

Slavlje i spomen

1. Crkva je svjesna važnosti spomen-traga liturgijskoga slavlja za život zajednice vjernika pa je od davnine pokazivala posebnu brigu za oblikovanje i čuvanje 'odjeka' i vidljivih uspomena. Novija sredstva bilježenja događaja (fotografije i video-zapisi) pružaju nove i znatno šire mogućnosti čuvanja spomena, ali je potrebno naznačiti da se niti jedno sredstvo, koje bi dovodilo u pitanje bit liturgijskoga slavlja, ne može unaprijed prihvatiti bez nužne kriteriologije.

Fotografije s liturgijskoga slavlja, ako su nastale iz ispravnoga teološko-liturgijskog pristupa, iz osjećaja crkvenosti te iz suradnje različitih služba i čimebnika liturgijske zajednice, imaju dragocjenu vrijednost i pomažu izgrađivati ne samo Crkvu, nego i pridonositi zdravomu razvoju cjelokupnoga društva. One mogu naviještati kršćansku istinu, promicati kulturu koja se oslanja na spomen i kontinuitet, očitovati nosive elemente duhovnoga rasta, ugrađivati ih u odgoj nadolazećih naraštaja i upućivati na zbiljnost Božje prisutnosti koja se nalazi u dnu istinske čovjekove sreće. Stoga možemo govoriti o višeslojnoj vrijednosti i raznolikoj potrebi fotografija s liturgijskih slavlja.

2. Naša 'kultura spomena' oslanja se ne samo na slikovne ostatke događaja, nego na složeniji proces koji živi od narativnosti različitoga profila, osobito kada je u središtu povijest vjere. Kršćanstvo je uvijek živjelo i živi od spomena predajući iz naraštaj u naraštaj *kako je bilo*, ali istodobno ne preslikavajući zbilju na 'fotografski način'. Takav oblik predaje istine ima svoja ograničenja i nužno je podvrgnut interpretacijskim procesima.

Niti jedna zbiljska potreba ili stvarnost liturgijske zajednice ne smije biti prepuštena slučajnosti ili pak biti uređena na takav način da bi liturgijsko slavlje bilo podvrgnuto nekoj drugoj svrsi. Nažalost, u novije vrijeme čest je slučaj da se fotografiranje tijekom liturgijskoga slavlja pretvara u nijekanje ili u otežavanje sudjelovanja u samome slavlju. U nekim se slavljinama susreće veći broj profesionalnih fotografa, ali i puno vjernika koji fotografiraju na takav način kao da svrha liturgijskoga slavlja nije sudjelovanje na dotičnome spasenjskom događaju, nego dobivanje što većega broja fotografija slavlja. Time se pokazuje nerazumijevanje, ali i nepoštivanje liturgijskoga vremena i prostora.

3. Briga za ljepotu liturgijskoga slavlja nije briga za ljepotu slike ili dojma. Samo se punim i djelatnim udioništvom u slavlju može doživjeti njegova punina i ljepota. Slika s liturgijskoga slavlja brzo će 'izbljedjeti' i ne će biti nositeljica uspomena ako spomen nije vezan za istinski osobni doživljaj slavljena otajstva.

Liturgija ima moć dati fotografiji »snagu pamćenja«. No, to je jedino moguće ako su sudionici uronjeni u zbilju koja ih otajstveno performira i time ostaje 'nezaboravna'. Tako se otkriva da uspomenu sa slavlja ne nosi slika, nego ljudi koje slika *podsjeca* i *vraća* u stvarnost koje su bili dionici. Zato uspjeh fotografije s liturgijskoga slavlja ne ovisi samo o fotografu i njegovu umjetničkom daru zapažanja, nego i o dionicima koji su se u potpunosti povjerili i predali događaju kojega su dionici.

Liturgijska fotografija i Otajstvo

4. Zadaća fotografiranja obrednih čina liturgijskoga slavlja stavlja fotografa u okolnost koja je u bitnome različita od svih drugih u kojima se kao fotograf nalazi. Onaj tko fotografira neki krajolik ili neku nesvakidašnju zgodu na ulici, privučen je ljepotom ili posebnosti zbilje koja se vidi, pa i vrijednost fotografije leži u tome što ona bilježi taj iznimno lijepi prizor ili neponovljivi trenutak. U

liturgijskome činu prisutnost o kojoj valja voditi brigu nije prisutnost ljudi koju su ondje fizički nazočni. Krist je *Prvi-Prisutni*.

Krist (*Christus totus*) je prvi i glavni subjekt liturgijskih čina, a ne svećenik, služitelji i dionici slavlja. Oni su prije svega primatelji dara, pa su iz takvoga pristupa oblikovane i njihove liturgijske službe. Zato u liturgijskome slavlju oko fotografa ne treba pratiti svaki pokret sudionika (zaručnikâ, krizmanika...), nego se treba dati voditi Kristovom nevidljivom prisutnošću koja je operativna i 'zamjetljiva' u liturgijskim činima Crkve. Može se činiti da smo time fotografa doveli pred zadaću koja izmiče svijetu fotografije. No, upravo ta svijest o *nemoći fotografije*, nuka fotografa na povjerenje i predanje slavljenu otajstvu, kako bi trag svojega zapažanja ostavio na slici koju stvara. Fotograf, naime, nije fotokroničar nekoga slavlja. Narav liturgijskoga čina traži drukčiji pristup od kroničarskoga ili dokumentarnoga.

5. Fotografija ne može nadomjestiti živi kršćanski spomen. Ona je kršćaninu podsjetnik da on sâm jest *memoria vivens*, živi spomen otajstvene preobrazbe koju nam daruje liturgija Crkve. Služba fotografa ili snimatelja treba stoga biti usmjerena na takvo čuvanje spomena. Fotograf je *minister memoriae*, liturgijski služitelj čuvanja spomena pa svoju službu ima razumijevati i vršiti u duhu služenja: on stvara sliku koja *služi* čuvanju živoga spomena koji se pohranjuje u biće slavitelja.

Budući da Crkva uređuje odnos liturgijskoga slavlja i prijenosa slike i zvuka toga događanja, razumljivo je da će i ovdje paziti ponajprije na *svrhu fotografiranja*, dajući različitu vrijednost i značenje fotografiranju tijekom liturgijskoga slavlja te prije ili nakon liturgijskoga slavlja. I jedan i drugi kontekst teže prema čuvanju spomena i oživljavanju liturgijske prisutnosti. Ne smije se stoga zanemariti prednost koju ima sadašnjost događaja slavlja. Prvotni cilj je slaviti, a ne sjećati se slavlja, bez obzira koliko je važna ta dimenzija u životu obitelji, pojedinaca ili cijele zajednice.

6. Znamo da fotografije nisu samo u službi posvjedočenja istinitosti. Njihova selektivnost, njihovo slaganje dovode do 'stvaranja istina' ili njihovih reduciranja. Fotograf uvijek pristupa kao tumač. Njegov izbor ostavlja 'dojam', tragove koji ne moraju dohvatiti najvažnije i koji nekomu događaju daju poseban pečat. Ta mogućnost otklanjanja od bitnoga pokazuje složenost odnosa koji seže daleko u posljedice pastoralnoga djelovanja. Zbog toga fotografiranje ne smije biti odvojeno od crkvenoga života niti od služenja zajednici. Bilo bi poželjno da i sami fotografi pripadaju crkvenoj zajednici, čiji život bilježe kamerom.

Fotograf - liturgijski služitelj

7. Da bismo mogli govoriti o »liturgijskoj fotografiji«, koja će imati zadaću buditi u nama doživljaj otajstva, potrebno je i fotografa smjestiti u red liturgijskih služitelja. No, narav njegove službe različita je od svih drugih. Dok se neke liturgijske službe odnose prvenstveno na *predslavljenički* trenutak (*magister caeremoniarum* ili 'ceremonijar', sakristan), većina ih se odnosi na samo slavlje. Fotografu, međutim, pripada zadaća brige za *postslavljenički* trenutak, pretpostavljajući uključenost u pripremanje slavlja ili upoznatost s pripremljenim. U tome je smislu potrebno uočiti da je fotograf unutar slavlja 'suvišan' i za samo slavlje nepotreban. Čak možemo govoriti i o njegovoj *nepripadnosti slavlju*. No, da bi njegova služba bila u službi istinitosti postslavljeničkoga trenutka, potrebno je da i sam bude uronjen u slavlje. Ta dijalektika nepripadnosti i uronjenosti čini službu fotografa vrlo zahtjevnom, ali se upravo u toj napetosti skriva specifičnost te liturgijske službe.

Zadaća koja mu se povjerava daje mu mjesto i ulogu koja se ničim ne smije nametati obrednomu događanju, narušavati obredni red, a još manje ga uvjetovati. Iz te logike rađaju se norme koje uređuju fotografov odnos prema liturgijskomu prostoru, prema liturgijskomu činu i prema sudionicima slavlja. Njegova *nepripadnost slavlju* dat će mu *skriveno mjesto* u liturgijskome prostoru,

u mjeri koja će zadovoljiti zahtjeve fotografiranja, a način vršenja službe resit će se nenametljivošću i neprimjetnošću – opet u mjeri koja ne će priječiti vršenje njegove zadaće.

8. Vršenje fotografske službe ne bi smjelo ni u kojemu trenutku svraćati pozornost zajednice ili pojedinih sudionika u slavlju. Fotografova zadaća (ili zadaća video-snimatelja) nije, naime, u stvaranju reportaže o slavlju, nego u »prijenosu« slavljeničkoga doživljaja u novi trenutak iskustva Otajstva. Zbog toga se u sudionicima ne smije stvoriti dojam *snimanja* umjesto istinskoga *slavljenja*. Fotograf mora paziti da vršenjem svoje službe ne priječi zajednici življenje istinitosti milosnoga trenutka te ničim ne narušava ozračje sabranosti i molitve.

Specifičnost liturgijskoga konteksta nalagat će fotografu traženje tehničkih rješenja koja će u nekim elementima biti zahtjevnija nego kod fotografiranja nekih drugih događanja (javni skupovi, sportski susreti, koncerti), ali i ograničavati, a katkad i zabranjivati primjenu onih tehničkih sredstava i pomagala koja mogu narušiti obredni sklad i potrebnu »eklezijalnu intimu« liturgijskoga slavlja.

9. Prihvatimo li da je fotografiranje posebna liturgijska služba, bit će jasno da će fotografiranje za vrijeme slavlja biti povjereno i dopušteno samo kvalificiranim služiteljima ili onima kojima je nositelj odgovornosti u kršćanskoj zajednici (župnik, rektor crkve ili sl.) povjerio tu službu u pojedinačnome slavlju.

Nedopustiva je i duhu liturgijskoga slavlja protivna praksa znatiželjnog, često i beskorisnog, fotografiranja od strane drugih sudionika u slavlju. Tim više što takvo fotografiranje nije uvijek motivirano izradom fotografije, nego je plod zabave osobnim fotografskim aparatima (ili čak 'mobitelima'). Fotografiranjem pojedinci pred zajednicom očituju da uistinu nisu sudionici liturgijskoga čina ili da uopće ne pripadaju zajednici slavitelja. Pritom nije najpresudnije pitanje smeta li takvo fotografiranje drugim sudionicima slavlja,

nego kako oni koji fotografiraju doživljavaju svoje sudjelovanje. Osnovna uljudnost nalaže da unutar liturgijskoga prostora, a osobito za vrijeme slavlja, nitko ne snima ili ne fotografira bez dopuštenja odgovornih osoba. U svemu tome najružniju poruku odašilje svećenik koncelebrant (ili drugi liturgijski služitelj) koji si dopušta biti i fotograf u slavlju.

Poznavati narav slavlja

10. Zbog svega iznesenoga nužno je pretpostaviti i zahtijevati da fotograf i video-snimatelj u liturgijskome slavlju poznaju narav slavlja, njegov kršćanski i otajstveni smisao, njegovu obrednu dinamiku, zadaće pojedinih služitelja, značenje svakoga pojedinoga obrednog čina.

Katkad nam fotografi i video-snimatelji liturgijskih slavlja nude samo panoramske slike liturgijskoga skupa te portretske fotografije pojedinih dionika slavlja ili liturgijskih službenika. To je pokazatelj kako je tim snimateljima izmaklo samo događanje, koje se gradi otajstvenim dinamizmom i slijedom obrednih čina i molitava.

Poštovati dinamiku navještaja Riječi i molitve Crkve

11. Liturgijski služitelji fotografiranja i video-snimanja pomno će paziti na smisao »verbalnih čina« unutar slavlja. Liturgijski smisao naviještanja Božje riječi i značenje svećenikove molitve zahtijevat će da ti trenutci ne budu ičim ometani kako bi »sudjelovanje slušanjem« doseglo u sudionicima svoju puninu. U tim trenucima nije dopušteno kretanje prostorom, pa bilo ono i u svrhu fotografiranja ili snimanja. Za vrijeme naviještanja Božje riječi takvo kretanje nije dopušteno drugim liturgijskim služiteljima, pa to isto vrijedi i za fotografe i snimatelje.

Fotograf će osobito paziti na središnje molitvene obrasce sakramentalnih slavlja: na euharistijsku molitvu, blagoslovnu molitvu vode za krštenje,

blagoslov prstenja u slavlju ženidbe, blagoslov mladenaca... Fotografije koje sjećaju na te trenutke istinite su ukoliko, u mjeri u kojoj je to moguće, »čuvaju« duh molitve, sabranost i uronjenost zajednice u Božje otajstvo.

Valja paziti i na uzvišenost pojedinih čina koji ne trpe fotografiranje i snimanje. Tko sa sviješću o istinitosti susreta s Kristom pristupa euharistijskoj pričesti, nerado će trpjeti 'oko' kamere ili foto-objektiva. Fotograf u tom trenutku može lako prijeći granicu lijepoga ponašanja, ali i granicu koja stoji između liturgijskog služenja i obredne nametljivosti.

Mjesto fotografa u liturgijskome prostoru

12. Ne manje važan je i fotografov/snimateljjev odnos prema liturgijskome prostoru. Riječ je o prostoru u kojem se događa Sveto, prostoru u kojem zajednica susreće Gospodina i iskúša njegovo djelo spasenja. Kršćani zato liturgijski prostor nazivaju svetim. Takav se pristup iziskuje od svih služitelja i od svih sudionika slavlja. Svjesni svojevrzne 'nepripadnosti' obredu, fotograf i snimatelj ne će ulaziti u prostor središnjosti obrednoga čina, npr. u svetište (prezbiterij). S dužnim poštovanjem odnosit će se prema oltaru, ambonu, krstionici, svetohraništu, križu... Pazit će da svojim stavom, kretanjem mjestom snimanja ili tehničkim sredstvima kojima se koriste nikada ne priječe komunikaciju zajednice s mjestima svetoga događanja. Jednako će paziti da ne stoje iza služitelja i iz toga kuta snimaju druge sudionike slavlja.

Dobro nam je poznato da u svakome prostoru u kojemu postoje stanovita pravila ponašanja, postoje i ograničenja, a nerijetko i zabrane. Nitko nije iznenađen pojedinim zabranama npr. u kazalištima, galerijama, muzejima, tijekom koncerata, pojedinih predavanja ili sjednica. Nije riječ samo o površnim organizacijskim ili ekonomskim razlozima, nego i o naravi pojedinih događanja. Liturgijska slavlja imaju svoje specifičnosti koje zadiru duboko u odnos obreda i otajstvenosti prema slici, prijenosima, prostoru interakcije zajednice vjernika i javnosti.

13. Liturgija, dajući fotografima i snimateljima »liturgijsku službu«, pred njih stavlja i odgovornost za nju, a što se očituje u dostojnosti ponašanja i prikladnosti odijevanja. Njihovo će odijevanje stoga biti više vođeno mišlju o sudjelovanju u slavlju kršćanske zajednice, koje je po svojoj naravi uzvišeno i svečano, negoli potrebom 'tehničke' naravi fotografiranja.

Granice fotografove autonomije

14. Naznačene norme i zahtjevnost službe fotografiranja i snimanja u liturgijskim slavljinama sve jasnije nalažu potrebu uređivanja te službe na području pojedinih nad/biskupija te unutar župnih zajednica. Nužna je prikladna priprava za tu službu, poznavanje liturgijskih slavlja i liturgijske zajednice »iznutra«, što odgovornima (prije svega župnicima) daje pravo inzistirati na poštivanju općih i posebnih liturgijskih odredaba te ne dopustiti da za vrijeme liturgijskoga slavlja snima svatko ili bilo tko.

Poželjno je da uz odličnije crkve (katedrale i svetišta) u kojima se češće vrše posebna liturgijska slavlja ili koje posjećuje veći broj ljudi (crkve s povijesnim i umjetničkim znamenitostima) bude uspostavljena služba i osoba koja će voditi brigu o fotografima i snimateljima. Takve crkve mogu imati i svoje stalne ili »službene« fotografe koji će vršiti službu kod svih važnijih liturgijskih slavlja i svaki put kad je to zajednici potrebno.

Uvjete za dobivanje dopuštenja ili ovlasti za fotografiranje u liturgijskome slavlju određuje mjesni biskup ili, u skladu s crkvenim propisima, druga mjerodavna crkvena vlast. Dopuštenja će najčešće biti privremena (na određeno vrijeme ili čak za pojedina slavlja), ali mogu biti i trajna.

15. Za posebna slavlja za koja postoji veće zanimanje javnosti i necrkvenih medija mjerodavna tijela vjerničke zajednice mogu zahtijevati »akreditacije« koje će dati pojedinim medijskim ustanovama ili pojedincima, ili će pak zadaću fotografiranja i snimanja povjeriti samo nekoj od zainteresiranih kuća, ili će pak

to pravo zadržati samo za sebe, obvezujući se da će potrebne snimke i druge materijale, pod određenim uvjetima, ustupiti svima koji su zainteresirani.

16. Za poželjeti je da se za kvalificirane fotografe i snimatelje – na razini biskupijâ, dekanatâ, a prema potrebi i pojedinih župâ – prirede tečajevi liturgijske priprave, nakon čega bi pojedinci od mjerodavnih nad/biskupijskih tijela dobili odgovarajuća uvjerenja (certifikate) s iskaznicom koja potvrđuje njihovu mjerodavnost za vršenje te liturgijske službe.

17. Fotograf će u vršenju svoje službe poštivati sve liturgijske norme koje se tiču njegove službe, ali i naputke koje će mu dati župnik, ravnatelj crkve ili predsjedatelj slavlja.

18. Razvidno je da fotograf ni u jednome trenutku nije »redatelj« slavlja te ne može zahtijevati da obredni čini budu uvjetovani fotografiranjem ili snimanjem. Katkad se uočava suprotna praksa: sve biva podvrgnuto 'materijalnomu' foto-ili video-zapisu, pa se pojedini vršitelji toga materijalnoga spomena usude tražiti 'poziranje' sudionika ili smiješak na licu, pozivati na gledanje u objektiv, zaustavljati ulaznu ili darovnu procesiju ili čak zahtijevati ponavljanje nekih liturgijskih čina kako bi ih mogli bolje 'zabilježiti'. Takvi postupci uvelike narušavaju obredni slijed i ranjavaju duh slavlja te ne pripadaju smislu liturgijske fotografije, pa su stoga nedopustivi.

II. NAPUTCI ZA VRŠENJE LITURGIJSKE SLUŽBE FOTOGRAFA

Vodeći brigu o iznesenim polazištima potrebno je imati pred sobom nekoliko praktičnih naputaka koji pomažu čuvati istinski smisao službe fotografa u liturgijskome slavlju.

1. Fotograf u liturgijskome slavlju postaje *liturgijski služitelj* koji se ravna liturgijskim zakonitostima i normama. Stoga, osim što treba biti profesionalno dostatno osposobljen, imati potrebno znanje, vladati tehnikama i vještinama fotografiranja, potrebna mu je primjerena liturgijska i općecrkvena formacija te poznavanje posebnih uputa i norma o liturgijskoj službi fotografa i snimatelja, a koje donose mjesni ordinariji ili biskupska konferencija.

2. O mjestu i načinu snimanja u liturgijskome prostoru – bilo u slavlju bilo izvan njega – odlučuje osoba koja je u Crkvi odgovorna za cjelokupni život određene zajednice vjernika i kojoj je povjerena briga za sve liturgijske službe i službenike te za dotični liturgijski prostor: mjesni biskup, župnik, rektor crkve, župni vikar, ili onaj tko je delegiran od odgovorne osobe delegiran.

3. Za vrijeme slavlja ne će biti dopušteno fotografirati ili snimati ikomu drugomu osim onima kojima je odgovorna osoba povjerila tu službu. Katkada će odgovorni u zajednici dopustiti fotografiranje samo pojedinim služiteljima, premda će biti i drugih koji imaju potvrdu o osposobljenosti za tu službu.

4. Fotografi, premda stvaraju fotografiju koja nalazi smisao u postslavljeničkim trenucima, uvijek trebaju imati pred sobom činjenicu da su i oni sudionici slavlja, a ne izvan njega. To fotografiranje daje posebnost koja izrasta iz vlastitoga iskustva slavljenoga otajstva. Sudionički fotografov odnos prema slavlju ne odražava se samo na način fotografiranja, nego i na mjesto s kojega se fotografira, na broj učinjenih fotografija, na izbor motiva, na kretnje, na način odijevanja i na cjelokupno ponašanje u prostoru.

5. Da bi se izbjegle (ne)prilike u kojima fotografi imaju status koji djeluje kao da je iznad svih drugih služba, čak i predsjedateljske, i da su izvan slavlja te da ih se slavlje osobno ne tiče, dobro je unaprijed naznačiti s kojega mjesta se može

fotografirati i kada se to može činiti. To ne treba čuditi jer je tako i sa svim drugim službama u liturgiji (npr. čitačima, poslužiteljima, pjevačima).

6. Odijevanje fotografa i snimatelja u liturzijskom slavlju treba po dostojanstvu i skladu biti takvo da izražava svijest o svetosti i slavljeničkoj naravi i liturzijskoga čina.

7. U liturzijskome slavlju nije potreban velik broj fotografa. U redovitim prilikama to će biti jedna ili dvije osobe. Njihova prisutnost mora biti nenametljiva. Ako se dopušta veći broj fotografa to će dopuštenje biti vođeno zahtjevnošću samoga slavlja, veličinom okupljene zajednice i prostorom (npr. posebna slavlja na otvorenom), ali i željom da se u takvim slavljkima izbjegne nepotrebno kretanje fotografa.

8. Važno je izbjegavati sve što remeti sudjelovanje vjernika. Od tehničkih predispozicija i pomagala postoje neke koje se u drugim kontekstima koriste, ali u liturzijskim slavljkima ne pridonose vršenju službe na plodan način:

- a) Jedan od najčešćih oblika mogućega narušavanja uronjenosti u slavlje i uznemiravanja je svjetlo bljeskalicâ (*flash*). Stoga je važno da one bude isključene, osobito kad se stvara više uzastopnih fotografija u jednome liturzijskome činu, npr. kod fotografiranja prvopričesnika ili krizmanika.
- b) Potrebno je isključiti zvučne signale koji prate rad kamere ili foto-aparata.
- c) Iznimno je neugodno i uznemirujuće za one koje se snima u liturzijskome slavlju biti podvrgnut laserskomu svjetlu koje služi za određivanje oštine fotografije (*focus assist* ili *AF*), pa će se fotograf služiti drugim načinima i pomagalima.
- d) Za biranje dobrog kadra nije nužno potrebno korištenje *LCD*-a (video-zaslona) jer njegovo korištenje može odnositi pozornost drugih sudionika koji su uronjeni u molitvu i zahvaćeni liturzijskim trenutkom. Diskretnost

korištenja toga sredstva vrijedi i za pregledavanja kvalitete snimljenih fotografija.

- e) Sva druga pomagala i dodatnu opremu fotografi i snimatelji držat će, u dogovoru s mjerodavnima, na prikladnom mjestu izvan mjesta liturgijskoga čina.

9. S posebnom osjetljivošću fotografi trebaju pristupati onim trenutcima slavlja koji su po svojoj naravi i u svijeti vjernika promatrani kao središnji. Dobro valja razmotriti razloge za snimanje pričešćivanja ili pokazivanja hostije i kaleža u euharistiji te trenutaka ispunjenih dubokim emocijama (npr. tijekom sprovoda). Ako se takvo što dopusti, to treba činiti s osobitim poštovanjem i diskrecijom.

Privedili: I. Šaško i A. Crnčević

U Zagrebu, na blagdan Preobraženja Gospodinova, 6. kolovoza 2010.